

Dedeurwaerder, J., *Professor Speleers. Een biografie* (Antwerpen/Gent: Perspectief uitgaven/Academia press, 2002, xii + 900 blz., €38,-, ISBN 90 382 0243 1).

De magistrale biografie van Reimond Speleers (1876-1951) door Joris Dedeurwaerder bevestigt hoe terecht de spoorslag was die Sophie de Schaepdrijver gaf aan gepassioneerde amateurs om zich niet minderwaardig te voelen tegenover vakhistorici. Een pensum geschiedenis behoorde overigens tot de opleiding Germaanse filologie die de auteur in de jaren 1950 doormaakte in Gent, alvorens ambtenaar te worden bij de Vlaamse Raad, waar hij commissieverslagen schreef en dergelijke meer. Hoewel hij niet gewacht heeft tot hij 'op rust' was om uit de schaduw van die anonieme bedrijvigheid te treden met pittige artikelen, is het toch pas met dit meesterwerk dat hij zich profileert als een historicus met allure, die het tijdrovende onderzoek niet schuwt, maar uitstijgt boven de 'Stoffhuberei' door een persoonlijke visie. Die is fundamenteel tragisch, maar tegelijk ook ironisch en sceptisch, een verademing tegenover de vaak pompeuze voorstelling van de Vlaamse Beweging door belanghebbenden, en een positieve prikkel om deze intimiderend ogende turf uit te lezen.

Speleers wordt uitvoerig in zijn sociale context geplaatst en op de voet gevolgd vanaf 1889 in het Klein Seminarie van Sint-Niklaas. Snel ontbrandde er in hem een vurige flamingantische en Grootnederlandse passie: niet alleen de Guldensporenslag werd opgewonden herbeleefd, hij koesterde ook een jongensdroom om de Indische belagers van Batavia neer te hakken aan het hoofd van de Nederlandse troepen. (25) Een mooi voorbeeld van wat men de Vlaamse 'schizofrenie' zou kunnen noemen: zelfbestuur opeisen voor het eigen volk, maar weigeren om deze logica uit te breiden tot niet-Europese volkeren. En bij dit romantische kind gemakkelijker te begrijpen dan bij hoogleraren die ca. 1940 nog dezelfde gespleten ideologie verkondigden.

Ook de studie geneeskunde aan de Katholieke Universiteit Leuven wordt gecontextualiseerd, en wie de details over Speleers' leermeesters ballast zou vinden, kan ik tegenspreken vanuit het perspectief van 2006: de neuroloog Van Gehuchten bijvoorbeeld kwam onlangs weer in de belangstelling met zijn filmpjes van spastische mensen, die een choreografische inspiratiebron vormden voor Alain Platels 'VSPRS'. Pas dankzij dit boek kon ik Van Gehuchten 'plaatsen' en dus mijn taak in de Beoordelingscommissie Muziektheater beter vervullen. Wie weet wat voor verrassende verbanden zich nog zullen onthullen aan de hand van andere vignetten in dit uitermate rijk gestoffeerde boek!

Speleers ontpopte zich als leider in de flamingantische studentenbeweging, waar men zich soms bezondigde aan hetze tegen jodendom en vrijmetselarij (61), en voltooidde zijn 'Werdegang' in Berlijn in 1901. Het dwepen met Duitsland als cultuurnatie bij uitstek kwam toen veel voor, bijvoorbeeld bij Britse componisten, en zou een vaste waarde blijven bij Speleers. Dat hij melomaan was, speelde ongetwijfeld een rol.

Vanaf 1902 terug in Vlaanderen, ontplooidde Speleers naast zijn medische praktijk een veelzijdig engagement voor de 'integrale' ontvoogding van Vlaanderen, echter wel binnen de perken van katholieke onderdanigheid. Een tweede 'schizofreen' punt dus, de impliciete veronderstelling dat de sacrosancte 'eigen lotsbeschikking' reeds 'restloos' te verwerven zou zijn zonder bevrijding van het klerikale juk dat misschien wel de

kern van de Vlaamse erfenis uitmaakte, althans volgens de vrijzinnige minderheid. Dat de bescherming van de minderheid tot de essentie van de democratie behoort, bleef tot ver in de twintigste eeuw onbegrijpelijk voor de katholieken in hun ‘compacte meerderheid’ (zoals Ibsen dat noemde).

Speleers’ revolte tegen het onmiskkenbare tekortschieten van de Belgische staat culmineerde een eerste keer in zijn activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen hij aan de vervlaamste Von Bissing-universiteit in Gent de leerstoel oogheelkunde aanvaardde en zelfs waarnemend rector werd. Op de ballingschap in Nederland (1918-1940), met bloeiende praktijk in Eindhoven en drukke inzet voor de Vlaamse Beweging, volgde een triomfantelijke ‘Wiedergutmachung’: Speleers kreeg zijn leerstoel terug alsook een vergoeding van de Bormscommissie; de gedupeerde was opnieuw welvarend. Hij verscheen vaak protserig in uniform als lid van de hoogste leiding van het VNV, al besepte hij dat Vlaanderen uitverkocht werd aan Duitsland, net zo goed als zijn collega Frans Daels, de voorzitter van het IJzerbedevaartcomité, die hem overtrof als onvermoeibare intrigant. Het complotsfeertje waarmee zoveel Vlaamse Bewegers zichzelf de das hebben omgedaan, wordt door de auteur half meewarig, half sarcastisch belicht.

Speleers was zo moedig om niet te vluchten bij de bevrijding en werd vernalen in de epuratie. Een jammerlijk einde voor een briljante geest, die zich naast zijn vakgebied ook nog verdiept had in de droomtheorie en in de controverse omtrent Therese van Konnersreuth (waarbij hij een rationeel standpunt innam). Ook zijn expertise van de massamoord in Katyn bleek uiteindelijk correct, al berokkende ze hem ten tijde van de stalinistische leugens uiteraard veel schade. Hij stierf berooid in een hospitaal in 1951.

Het zou te gemakkelijk zijn om vanuit onze comfortabele positie de staf te breken over een mens gedreven door tegenstrijdige motieven, zowel machtsdrang als idealisme, die wellicht veel ellende had kunnen vermijden als hij zich niet zo vastgebeten had in zijn gelijk. Zijn overtuiging was al gevormd toen hij nog adolescent was, en hij was er trots op dat die nooit meer veranderd was (wat Walschap ‘de rechtlijnigheid van de steenezel’ noemde). Dedeurwaerder, die zijn complexloos flamingantisch standpunt niet verheelt, maar gelukkig tot de verlichte vleugel van deze beweging behoort, behandelt de verdeelde loyaliteiten van Speleers met begrip maar ook met kritische afstand. Kennelijk onderschrijft hij het oordeel van zoon Herman, die in het verzet was in Nederland, en zijn vader probeerde te begrijpen in termen van een gebrek aan inzicht in de internationale verhoudingen, als gevolg van een fixatie op de Vlaamse kwestie. (809) ‘Vlaanderen, de eeuwige verschoppeling van Europa’ (579), zielige slachtofferigheid die automatisch sympathie verwacht of zelfs opeist. Toen Apie Prins tijdens de Eerste Wereldoorlog redacteur was van een Nederlandse krant donderde hij een Vlaamse activist van de trappen die aandacht kwam afdwingen voor ‘de goede zaak’ (*Ik ga m’n eige baan* (Amsterdam, 1958) 445).

Dedeurwaerder laveert behoedzaam tussen vooroordelen van links en rechts, en bewijst dat een rechtgeaarde Vlaming niet rechtsgeaard hoeft te zijn, in tegenstelling tot de opinie van vele Vlaamse Bewegers. Zelden of nooit laat hij steken vallen, wat gezien de omvang van het werk een krachttoer is. Een enkele keer wel, bijvoorbeeld in zijn tweedehandse profilering van Geyl als ‘vrijmetselaar’. (588) Ik heb dit nagetrokken bij Wim Smit, die Geyls assistent was en ook zowat zijn ‘zoon’ (zie Peter Brusses In Memoriam ‘Negen talen’, *De Volkskrant*, 30.9.2006, 31). Net voor zijn schielijk overlijden op 19 juli 2006 verzekerde Smit me telefonisch dat Geyl jarenlang met hem

van gedachten wisselde 'über Gott und die Welt', maar nooit het lidmaatschap van een loge vermeldde. Afgezien van deze kleine 'Schönheitsfehler' biedt dit fraaie boek een schatkist aan inzichten in de Vlaamse Beweging.

Joris Duytschaever

Sande, A. W. F. M. van de, Haan, M. J. M. de, ed., *250 Jaar Orde van Vrijmetselaren, I, Vrijmetselaren: 250 jaar en meer, II, Vrijmetselarij: vandaag en morgen* ([S. l.]: Stichting De Vrije Metselaar, 2006, 416 (I) en 256 (II) blz., €79,95, ISBN 90 6271 016 6).

De vrijmetselarij, waarvan de moderne, Engelse, wortels waarschijnlijk niet verder reiken dan het einde van de zeventiende eeuw, dateert in de Nederlandse Republiek pas van 1734 toen in Den Haag een loge werd gesticht voorzien van een constitutiebrief van de Grootmeester te Londen. In 1735 volgden een tweede loge in Den Haag en een nieuwe in Amsterdam. In december van dat jaar viel al weer het doek, toen de Staten van Holland een verbod van de geheimzinnige broederschap uitvaardigden. De schrik over de in 1730 ‘ontdekte’ en sindsdien fel vervolgde mannennetwerken van ‘sodomieten’ zat de autoriteiten nog in de benen.

Na de jubileumboeken van 1931 en 1956 achtte men de tijd rijp voor een ‘nieuwe’ geschiedschrijving. In het tegenwoordige tijdsgewricht kan zo’n taak natuurlijk niet meer door één persoon gedragen worden. Wat destijds P. J. van Loo en zijn voorgangers nog alleen vermochten, wordt nu door een ‘team’ uitgevoerd, van vrijmetselaars en niet-maçons. Tien auteurs, onder wie twee jonge vrouwen, tekenen voor de historische bijdragen in het eerste deel van dit jubileumboek. Gedurende de laatste decennia is veel historisch onderzoek naar de vrijmetselarij en de maçons gepubliceerd. Mede op de resultaten van deze ‘open-deur-politiek’ kon men nu verder bouwen. Van geheimzinnigdoenerij is geen sprake meer, al blijft de essentie van de collectieve arbeid in de loge verborgen zoals ook de meeste individuele spirituele ervaringen.

Allerlei aspecten van de georganiseerde vrijmetselarij □ één der oudste genootschappen in Nederland □ komen in het eerste deel aan de orde: ontstaan en ordening der eerste loges, hun constituties en ritualen, symboliek en maatschappelijke betekenis in verschillende perioden.

De auteurs mikken op een gemengd publiek: in de eerste plaats de jubilerende vrijmetselaars zelf, maar natuurlijk tevens op geïnteresseerde buitenstaanders. Voor de meesten van hen is het presenteren van een breder historisch kader nodig □ aangenomen dat nog niet allen *De eeuw van mijn vader* hebben gelezen. Af en toe kijkt men ook over de landsgrenzen naar de ontwikkelingen bij de broeders elders. Onvermijdelijk treden bij zoveel hoofden en zinnen onder de auteurs hier en daar doublures op.

Kenmerkende historische lijnen en patronen zijn de kleinschaligheid: meer dan een 8000 leden heeft de vrijmetselarij in Nederland niet geteld op enig tijdstip; de aanvankelijke dominantie van adellijke en militaire broeders; de langzame verburgerlijking in de negentiende eeuw onder het zestigjarige grootmeesterschap van Prins Frederik; de inbreng van politieke kopstukken: van Pieter Vreede tot Henk Vonhoff; de toenemende hulp die vrijmetselaars boden ter leniging van sociale nood; de uitsluiting van vrouwen.

Een tipje van de sluier over die essentie van de vrijmetselarij, het ‘zelfstandig zoeken naar waarheid’, wordt opgelicht door Guy Liagre in ‘De